

การประเมินผลระบบยา เวชภัณฑ์ และครุภัณฑ์ทางการแพทย์โดยโรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบลที่ได้รับการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ปีงบประมาณ 2566
Evaluation of the Pharmaceutical Systems, Medical Supplies,
and Medical Equipment of the Subdistrict Health Promoting Hospital
that Has Been Transferred to the Provincial Administrative Organization,
Fiscal year 2023.

อุดม ทุมโฆสิต¹ วรพิทย์ มีมาก² และ สุปัทน์จิตร ลาดบัวขาว³
Udom Tumkosit¹, Vorapit Meemak² and Suphatjit Ladbuakhao³
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์¹
มหาวิทยาลัยรามคำแหง² นักวิจัยอิสระ³

*Corresponding author, E-mail: udom.tumkosit@gmail.com

(Received: September 13, 2024; Accepted: September 30, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของ
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด
2) ศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อเด่นและข้อด้อยในการจัดการยาหลังการถ่ายโอน และ 3) เสนอแนะแนวทางพัฒนา
ระบบการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลังการถ่ายโอน รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัย
ประเมินผลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษาเชิงสำรวจและพรรณนา กลุ่มตัวอย่างคือ โรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพตำบล 32 แห่งใน 8 จังหวัดที่ได้รับการถ่ายโอน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบบันทึกผลการ
ปฏิบัติงาน การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้โปรแกรม Atlas.ti

ผลการวิจัยพบว่า หลังการถ่ายโอน ระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของ
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะด้านการพึ่งพาบุคลากรจากโรงพยาบาลชุมชนแม่
ข่ายที่ลดลง ส่งผลให้คุณภาพการจัดการยาในหลายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลดลงและขาดความต่อเนื่อง
ปัญหาสำคัญที่พบคือการขาดแคลนบุคลากรทางเภสัชกรรมและงบประมาณในการจัดหา ยา วัสดุอุปกรณ์
ข้อเด่นคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีอิสระในการบริหารจัดการมากขึ้น สามารถตอบสนองความ
ต้องการของชุมชนได้ดีขึ้น ข้อเสนอแนะสำคัญได้แก่ การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร การพัฒนาระบบการ
ควบคุมคุณภาพและการจัดการคลังยา การส่งเสริมความสัมพันธ์กับโรงพยาบาลแม่ข่าย และการสนับสนุน
งบประมาณจาก องค์การบริหารส่วนจังหวัด อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาระบบการติดตามและ
ประเมินผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการยาและเวชภัณฑ์ให้มีความชัดเจนและโปร่งใสมากขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการยาและเวชภัณฑ์, โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล, การถ่ายโอน

Abstract

The objectives of this research were to: 1) evaluate the medication, medical supplies, and equipment management systems of Sub-district Health Promoting Hospitals (SHPHs) before and after their transfer to Provincial Administrative Organizations (PAOs); 2) investigate the problems, obstacles, strengths, and weaknesses in medication management post-transfer; and 3) propose guidelines for improving the medication management system of SHPHs after the transfer. The research design was a qualitative evaluation study using an exploratory and descriptive case study approach. The sample consisted of 32 SHPHs in 8 provinces that had undergone the transfer. Research instruments included performance record forms, in-depth interviews, and focus group discussions. Qualitative data were analyzed using Atlas.ti software.

The findings revealed that after the transfer, the medication and medical supplies management systems of SHPHs changed, particularly in terms of reduced dependency on personnel from the parent community hospitals. This resulted in a decline in medication management quality and a lack of continuity in many SHPHs. The main problems identified were pharmaceutical personnel shortages and inadequate medication procurement budgets. However, a notable strength was that SHPHs gained more autonomy in management, allowing them to respond better to community needs. Key recommendations included enhancing staff capacity, developing quality control systems for medications and inventory management, fostering relationships with parent hospitals, and ensuring adequate budget support from PAOs. Additionally, it was suggested that a more transparent and well-defined monitoring and evaluation system for medication and medical supplies management should be developed.

Keywords: Pharmaceutical and medical supply management, Subdistrict Health Promoting Hospital, Decentralization

บทนำ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาระบบบริการปฐมภูมิ หน้าที่สำคัญของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คือ การจัดระบบบริการสุขภาพให้ครอบคลุมประชากรทุกกลุ่มวัย โดยเน้นบริการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาสุขภาพของแต่ละพื้นที่ การทำงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมุ่งเน้นให้ครอบคลุมบริการที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยให้ได้ตามมาตรฐานสุขภาพปฐมภูมิ ทั้งด้านการรักษา ส่งเสริม ป้องกัน ฟื้นฟู และการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารและยา

ในการให้บริการนั้น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ต้องทำงานร่วมกับโรงพยาบาลชุมชนแม่ข่าย จึงจำเป็นต้องอาศัย Clinical Practice Guidelines (CPG) จากโรงพยาบาลชุมชนแม่ข่ายเป็นแนวทางการให้บริการ มีข้อกำหนดให้ทำการบันทึกข้อมูลบริการอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และเก็บรักษาไว้ในฐานข้อมูลที่มีความปลอดภัย รวมไปถึงการสร้างช่องทางการสื่อสารการจัดทำระบบการให้คำปรึกษา และระบบส่งต่อผู้ป่วยในกรณีที่เกิดขีดความสามารถ เพื่อให้การบริการที่ไม่ขาดตอน

นอกจากนี้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้องทำงานร่วมกับ โรงพยาบาลชุมชนแม่ข่าย คือ การจัดการยา เวชภัณฑ์ และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ อันจะทำให้เกิดการประหยัดงบประมาณ รวมไปถึงผู้รับบริการก็จะได้รับยาที่ดีมีคุณภาพอีกด้วย

เวชภัณฑ์ หมายถึง ยาและวัสดุภัณฑ์ทางการแพทย์ที่มีใช้ยา การจัดการเวชภัณฑ์จะแตกต่างจากสินค้าอื่น เนื่องจากเวชภัณฑ์เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อสุขภาพและชีวิตของผู้ป่วยโดยตรง ยามีราคาแพง

หายาก มีอายุการใช้งานและเสื่อมสภาพได้ง่าย ยาชนิดเดียวกันอาจมีคุณภาพแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องมีการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ยาที่ดี มีคุณภาพ ราคาเหมาะสม มาใช้ในการให้บริการ รวมทั้งจัดระบบให้ผู้รับบริการเข้าถึงได้โดยไม่มีอุปสรรค

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากองค์การอนามัยโลกชี้ว่าการสั่ง การกระจาย และการจำหน่ายยาในโลกรวมมากกว่า 50% เป็นไปอย่างไม่สมเหตุผล และประชากรโลกประมาณ ร้อยละ 50 มีการใช้ยาที่ไม่ถูกต้อง รวมทั้ง 1 ใน 3 ของประชากรโลกไม่สามารถเข้าถึงยาที่จำเป็นได้ (World Health Organization, 2002) ซึ่งผลจากการนี้นำไปสู่ปัญหาการสูญเสียตามมาทั้งในระดับบุคคลผู้ใช้ยา และต่อประสิทธิภาพของการรักษา ไปจนถึงความเข้าใจผิดของสังคมโดยรวม เช่น การเกิดความเชื่อว่าการเจ็บป่วยแล้วจะต้องรับประทานยา (one pill for every ill) ทำให้ความต้องการในการใช้ยาเพิ่มมากขึ้นโดยไม่จำเป็น หรือผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาวมากขึ้น เช่น การเกิดปัญหาเชื้อโรคดื้อยา (Antimicrobial Resistance) มากขึ้น จากการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่เป็นไปตามข้อบ่งชี้ ทำให้ผู้ป่วยต้องอยู่โรงพยาบาลนานขึ้น มีอัตราการเสียชีวิตสูงขึ้น และนำไปสู่ความสูญเสียทางเศรษฐกิจ อย่างน้อยปีละ 4-5 พันล้านดอลลาร์ในสหรัฐอเมริกาหรือ 9,000 ล้านยูโรในยุโรป ส่วนในประเทศไทย คาดว่ามีมูลค่าสูญเสียทางเศรษฐกิจจากการเจ็บป่วยและเสียชีวิตก่อนวัยอันควรถึงปีละกว่า 40,000 ล้านบาท(คณะอนุกรรมการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล, 2558) นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในด้านมาตรการต่าง ๆ ในการบริหารจัดการด้านเวชภัณฑ์ อาทิ การจำกัดจำนวนรายการเวชภัณฑ์ของหน่วยงาน การลดปริมาณการสำรองเวชภัณฑ์ การกำหนดกลุ่มยาที่ต้องควบคุมการใช้ (Restricted Drugs) การดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางคลินิก (CPG) และการติดตามประเมินผล

การใช้ยา (DUE) การจัดการยาและเวชภัณฑ์ดังกล่าวยังไม่ได้มีการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านยาและเวชภัณฑ์กระทรวงสาธารณสุข, 2562)

ในด้านการจัดการเวชภัณฑ์ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งหมายถึง การบริหารจัดการที่อยู่บนพื้นฐานหลักการที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ได้เวชภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีการสำรองในปริมาณที่เหมาะสมทั้งในภาวะปกติและฉุกเฉิน มีการจัดการเพื่อเก็บรักษาเวชภัณฑ์ให้มีคุณภาพดี และการจัดช่องทางเพื่อให้ผู้บริโภคเข้าถึงเวชภัณฑ์อย่างเท่าเทียม รวมถึงการจัดให้มีระบบสนับสนุนเพื่อให้ผู้ป่วยเก็บรักษาเวชภัณฑ์ในสถานะที่เหมาะสม เพื่อคงคุณภาพที่ดีให้ดำรงอยู่ตลอดการรักษา

การจัดการที่ดีของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล แบ่งได้ 2 ส่วน คือ ในสถานพยาบาลและในชุมชน ซึ่งในสถานการณ์จริงชุมชนจะมีความซับซ้อน และยากต่อการจัดการ มีการสะท้อนสภาพปัญหา และมีการเรียกร้องให้จัดการปัญหาในชุมชนมาโดยตลอด แต่การดำเนินการที่มุ่งเน้นงานด้านชุมชนยังไม่มีความชัดเจนมากนัก ดังนั้นการประเมินการจัดการเวชภัณฑ์ทั้งภายในสถานบริการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และชุมชน เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง/เสมอภาคและปลอดภัย จึงเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาคุณภาพการบริการยาและเวชภัณฑ์ที่ดี รวมไปถึงการจัดการที่เชื่อมโยงกับ โรงพยาบาลชุมชน แม่ข่าย และชุมชนได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์ และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เปรียบเทียบระหว่างก่อนกับหลังการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

2) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเด่น/ข้อด้อย ในการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังจากมีการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

3) เพื่อเสนอแนะแนวทางพัฒนาระบบการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับ การถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยประเมินผล (Evaluative Research Methodology) ประเภทกรณีศึกษาแบบสำรวจ อธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้น (Exploratory with Descriptive Cases Study) โดยทำการสำรวจข้อมูลเชิงลึกของเหตุการณ์และครอบคลุมประเด็นที่ต้องการประเมิน หลังจากนั้นนำข้อมูลการวิเคราะห์ถอดรหัสสำคัญ แล้วอธิบายเรื่องราวการค้นพบ พร้อมทั้งถอดข้อคิดเห็นในการพัฒนานโยบายออกมาให้เป็นรูปธรรม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

หน่วยในการวิเคราะห์ของการวิจัยนี้เป็นแบบสองระดับขององค์การ (Dual Organizational Unit of Analysis) โดยใช้องค์การบริหารส่วนจังหวัด ในฐานะผู้รับผิดชอบในการดำเนินการหลังการถ่ายโอนฯ เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ในระดับจังหวัด และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นหน่วยวิเคราะห์ในระดับพื้นที่ ซึ่งหน่วยในการวิเคราะห์ทั้งสองระดับมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน สำหรับแหล่งข้อมูลสำคัญคือ ข้อมูลจากองค์กรทั้ง 2 ระดับ อันได้แก่ บันทึกผลทำงาน ประสพการณ์ของบุคลากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และข้อคิดเห็นของผู้บริหารนโยบาย (นายก อบจ., ปลัด อบจ., ผอ. กองสาธารณสุข, นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด)

สำหรับตัวอย่างที่เลือกมาศึกษาเชิงคุณภาพ มีจำนวน 8 จังหวัด 32 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) เป็นผู้สุ่มเลือกให้จากจังหวัดที่ได้รับการถ่ายโอน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในปีงบประมาณ 2566 ซึ่งยินดีให้ความร่วมมือและไม่เข้าซ้อนกับงานวิจัยอื่นที่มีวัตถุประสงค์ทำนองเดียวกัน ผลการเลือกมีดังนี้ ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดพิจิตร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสกลนคร ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดระยอง และจังหวัดกาญจนบุรี และภาคใต้ ได้แก่ จังหวัด นครศรีธรรมราช และจังหวัดกระบี่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกผลการปฏิบัติงาน ใช้เก็บข้อมูล เกี่ยวกับระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์ และครุภัณฑ์ ทางแพทย์ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการกับผู้บันทึกข้อมูลในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อทำความเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานและปัญหาที่เกิดขึ้น
3. การสนทนากลุ่ม จัดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการ จัดการระบบยาภายหลังการถ่ายโอน
4. โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ วิเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การ สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. คณะผู้วิจัยส่งแบบสำรวจให้โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล ล่วงหน้า จัดประชุมชี้แจง รายละเอียดแก่ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ โรงพยาบาล

ส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อเตรียมเอกสารและรวบรวม ข้อมูล พร้อมทั้งนัดหมายเวลาในการจัดเก็บข้อมูล

2. พนักงานเก็บข้อมูลภาคสนามเข้าดำเนินการ จัดเก็บข้อมูลจากแหล่งบันทึกของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และประชาชนที่เกี่ยวข้อง บันทึกผลลงในแบบสำรวจ ใช้เวลาในการเก็บ รวบรวมข้อมูลจังหวัดละ 2 วัน

3. คณะผู้วิจัยศึกษาข้อมูลตามแบบสำรวจที่ได้รับ กรณีข้อมูลของจังหวัดใดหรือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไม่ชัดเจน จัดทีมลงพื้นที่เพื่อร่วมสนทนา กลุ่มกับทีมพนักงานเก็บข้อมูลภาคสนาม การสนทนา กลุ่มใช้เวลาประมาณ 3-5 ชั่วโมง

4. การสนทนากลุ่มมุ่งเน้นการตรวจสอบความ ถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล ทำความเข้าใจประเด็นเชิงลึก ในปัญหาสำคัญของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คณะผู้วิจัยเยี่ยมชมสภาพความเป็นจริง ณ ที่ทำการ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม และเป็นปัจจุบัน

4.1 คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บริหาร องค์การบริหารส่วนจังหวัดประกอบด้วยนายกองค์การ บริหารส่วนจังหวัด รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่ดูแลการถ่ายโอน และปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประเด็นสัมภาษณ์ครอบคลุมทัศนคติต่อการถ่ายโอน ปัญหาอุปสรรค รูปแบบการอภิบาลโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลพัฒนาระบบสุขภาพปฐมภูมิ ความร่วมมือ กับสาธารณสุขจังหวัด ความคาดหวังต่อส่วนกลาง

4.2 คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์นายแพทย์ สาธารณสุขจังหวัดหรือรองนายแพทย์สาธารณสุข จังหวัด ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ประเด็นสัมภาษณ์ คล้ายคลึงกับการสัมภาษณ์ผู้บริหารองค์การบริหารส่วน จังหวัด มุ่งเน้นมุมมองของฝ่ายสาธารณสุข

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยใช้โปรแกรม Atlas.ti เป็นเครื่องมือหลัก โดยนำข้อมูลที่ได้จากการบรรณาธิการแล้วเข้าสู่โปรแกรมควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นวิเคราะห์และตีความผลโดยใช้ผลการวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์เป็นรายจังหวัด แล้วยกระดับเป็นข้อมูลระดับภาค และสังเคราะห์เป็นภาพรวมระดับประเทศ

2. การประมวลและสรุปผลการค้นพบ หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลเป็นรายจังหวัดแล้ว คณะผู้วิจัยนำข้อมูลมายกระดับเป็นข้อมูลภาค จากนั้นพิจารณาหาข้อค้นพบในภาพรวมของประเทศ โดยถอดข้อค้นพบสำคัญที่พบลักษณะร่วมกันในหลายจังหวัดและภาค เพื่อสรุปเป็นข้อค้นพบในภาพรวมระดับประเทศ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่ศึกษา และ (2) ข้อค้นพบที่สำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การประเมินระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์ และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ก่อนและหลังการถ่ายโอนสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายโอนระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์จากกระทรวงสาธารณสุขไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีผลกระทบต่อระบบการจัดการในหลายด้าน โดย ก่อนการถ่ายโอน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาโรงพยาบาลชุมชนแม่ข่ายในการจัดการเรื่องยาและเวชภัณฑ์ เช่น การเบิกจ่าย การจัดเก็บยา และการจัดการคลังยา ซึ่งมีการดำเนินการตามคู่มือและมาตรฐานที่กำหนดโดยโรงพยาบาลชุมชน (รพช.) และกระทรวงสาธารณสุข

2. หลังการถ่ายโอน การสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่ายในบางพื้นที่มีแนวโน้มลดลงหรือหยุดไปทั้งหมด ส่งผลให้ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้องเผชิญกับความท้าทายในการจัดการยาและเวชภัณฑ์ด้วยตนเอง ปัญหาที่พบคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ส่วนใหญ่ยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านเภสัชกรรม ทำให้การดำเนินงานไม่ราบรื่นเท่าที่ควร การขาดทักษะเฉพาะทางในการบริหารจัดการยา เช่น การตรวจสอบคุณภาพยา การควบคุมสต็อกยา และการจัดการเวชภัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ ยังคงต้องพึ่งพาโรงพยาบาลแม่ข่าย

3. ในบางพื้นที่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ยังคงรักษาระบบการทำงานได้เหมือนเดิมโดยได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่าย แต่ในบางแห่งความสัมพันธ์ระหว่าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กับโรงพยาบาลแม่ข่ายเริ่มเสื่อมถอยลง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาในด้านการจัดการยา เวชภัณฑ์ และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ที่จำเป็น ส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการให้บริการและการขาดแคลนยาในบางครั้ง

ปัญหาอุปสรรค ข้อเด่น/ข้อด้อย ในการจัดการยาของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ปัญหาอุปสรรค

การขาดแคลนบุคลากรทางเภสัชกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ยังคงเป็นปัญหาหลักที่พบหลังการถ่ายโอน ระบบการจัดการคลังยาและเวชภัณฑ์ต้องอาศัยเภสัชกรจากโรงพยาบาลแม่ข่าย แต่เนื่องจากบาง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ขาดความร่วมมือจากโรงพยาบาลแม่ข่ายหลังการถ่ายโอน ทำให้การจัดการเวชภัณฑ์มีความซับซ้อนมากขึ้น และในบางครั้งอาจไม่สามารถจัดหาที่จำเป็นได้ทันเวลา ปัญหาการบริหารจัดการคลังยา เช่น การขาดระบบ

ตรวจสอบคุณภาพยาอย่างสม่ำเสมอ การบันทึกข้อมูล คลังยาที่ไม่เป็นปัจจุบัน รวมถึงการควบคุมสภาพคลังยา เช่น การควบคุมอุณหภูมิและความชื้น ทำให้คุณภาพยา ลดลงและเสี่ยงต่อการหมดอายุ

ในบางพื้นที่ การสนับสนุนด้านงบประมาณ จากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ยังไม่เพียงพอ ทำให้การจัดการยาที่มีข้อจำกัดในการเบิกจ่ายงบประมาณ รวมถึง การสรรหาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานไม่สามารถทำได้ อย่างเต็มที่

ข้อเด่น

1. การถ่ายโอนทำให้ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีโอกาสในการพัฒนาระบบการจัดการยา ที่มีความเป็นอิสระมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการยาและเวชภัณฑ์ได้อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งช่วยให้ การทำงานในระดับพื้นที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้นตาม บริบทของแต่ละชุมชน

2. การมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วน จังหวัด ทำให้มีโอกาสในการได้รับทรัพยากรและ งบประมาณเพิ่มเติม ซึ่งอาจนำมาใช้ในการพัฒนา คุณภาพการจัดการยาและเวชภัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้นในระยะยาว

ข้อด้อย

1. ระบบการถ่ายโอนยังไม่สมบูรณ์ในทุกด้าน โดยเฉพาะในเรื่องของการถ่ายโอนความรู้และทักษะด้าน การจัดการยา การขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้านทำให้ระบบการจัดการยาในบางพื้นที่ยังไม่ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การขาดระบบการประสานงานที่ดีระหว่าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และโรงพยาบาลแม่ ข่ายในบางพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อการให้บริการที่ต่อเนื่อง เช่น การขาดยาช่วยชีวิตในบางกรณี

แนวทางพัฒนาระบบการจัดการยาของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังการถ่ายโอนไปสู่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด

1. เสริมสร้างศักยภาพบุคลากรทางเภสัชกรรม ควรมีการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ และทักษะให้แก่ บุคลากรของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อให้ สามารถบริหารจัดการยาและเวชภัณฑ์ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการควบคุมคุณภาพและ การตรวจสอบสต็อกยา

2. จัดทำมาตรฐานการจัดการคลังยาและ เวชภัณฑ์ ควรมีการจัดทำมาตรฐานการจัดการคลังยาให้ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม เช่น การควบคุม อุณหภูมิ การแยกประเภทเวชภัณฑ์ การตรวจสอบ ความชื้นและการจัดการยาใกล้หมดอายุอย่างมี ประสิทธิภาพ รวมถึงการใช้ระบบ First Expired First Out (FEFO) เพื่อให้การบริหารคลังมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ส่งเสริมความสัมพันธ์กับโรงพยาบาลแม่ข่าย ควรมีการฟื้นฟูหรือเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และโรงพยาบาลแม่ ข่าย เพื่อให้การสนับสนุนด้านเภสัชกรรมมีความต่อเนื่อง และราบรื่น โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรเข้ามา มีบทบาทในการสนับสนุนการประสานงานนี้

4. สนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหาร ส่วนจังหวัด ควรมีการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ และเหมาะสมกับความต้องการในการจัดการยาและ เวชภัณฑ์ เพื่อให้สามารถจัดหาที่มีคุณภาพตาม มาตรฐานและเพียงพอต่อความต้องการของชุมชน

5. การใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการจัดการยา ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการจัดการยา เช่น ระบบ บันทึกข้อมูลการจัดการยาผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ ทันสมัย เพื่อให้สามารถติดตามข้อมูลได้อย่างถูกต้อง และทันสมัย

อภิปรายผล

การประเมินระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

จากผลการวิจัย พบว่าระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการถ่ายโอน โดยเฉพาะในด้านการจัดการยาที่ต้องพึ่งพาบุคลากรจากโรงพยาบาลชุมชนแม่ข่าย การสนับสนุนในด้านนี้มีแนวโน้มลดลงหลังจากที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ถูกถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่งผลให้การจัดการยาในหลาย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ขาดความต่อเนื่องและคุณภาพที่ลดลง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในการรักษาพยาบาล โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรเภสัชกรรม การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนในระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน

ผลการประเมินพบว่า ก่อนการถ่ายโอน ระบบการจัดการยาของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีความสอดคล้องกับมาตรฐานและการสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่ายอย่างเต็มที่ เนื่องจากโรงพยาบาลแม่ข่ายมีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำและการควบคุมดูแลในด้านการจัดการยาที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล นอกจากนี้ โรงพยาบาลแม่ข่ายยังเป็นผู้จัดสรรยาและเวชภัณฑ์ที่สำคัญให้กับ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล แต่หลังจากการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด การสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่ายลดลง ซึ่งส่งผลให้ระบบการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ขาดความสม่ำเสมอใน

การดำเนินงาน รวมถึงมีการขาดแคลนยาบางประเภท เนื่องจากการบริหารจัดการงบประมาณไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนด ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการจัดการยาและเวชภัณฑ์ที่องค์การอนามัยโลก (WHO) ระบุไว้ว่า การเข้าถึงยาที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และมีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระบบสุขภาพ (World Health Organization, 2001)

ทั้งนี้ยังพบว่าการควบคุมคุณภาพของยาและการตรวจสอบคลังยาหลังการถ่ายโอนยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ติดดาวซึ่งกำหนดให้มีการควบคุมคุณภาพของยาอย่างเข้มงวดตลอดเวลา เช่น การควบคุมอุณหภูมิและความชื้นในสถานที่จัดเก็บยา นอกจากนี้ยังพบว่าหลายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ขาดการบันทึกข้อมูลการจัดการยาและเวชภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้การตรวจสอบคลังยาเป็นไปอย่างไม่ครบถ้วน ส่งผลให้เกิดปัญหาหายหมดอายุหรือเสื่อมสภาพที่ไม่ทันต่อการใช้งาน นอกจากนี้ยังพบปัญหาการขาดแคลนยาบางประเภทซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการในพื้นที่ ซึ่งเป็นผลจากการขาดการสนับสนุนที่ชัดเจนจาก อบจ. ในด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ (พิสนธิ์ จงตระกูล, 2558)

การศึกษาปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเด่นและข้อด้อยในการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

จากการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการจัดการยาและเวชภัณฑ์ของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังการถ่ายโอน คือ การขาดบุคลากรทางเภสัชกรรม และการขาดงบประมาณในการจัดหา ยา ซึ่งส่งผลให้การบริหารจัดการยาไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด การขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้าน

การจัดการยา ทำให้การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการเบิกจ่ายยาและการจัดการคลังยาไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดความผิดพลาดในระบบการจัดการยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมคุณภาพยาและการตรวจสอบคลังยา ที่ยังมีข้อบกพร่องหลายประการ

การจัดการคลังยาและเวชภัณฑ์ยังขาดการตรวจสอบและควบคุมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในด้านการเก็บรักษายา ซึ่งพบว่ามียาหลาย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่ไม่มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการยาและการควบคุมคุณภาพอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาการเสื่อมสภาพของยาและการขาดแคลนยาที่ไม่ทันต่อการใช้งาน ปัญหานี้ยังเกิดจากการขาดงบประมาณที่เพียงพอในการจัดหาที่มีคุณภาพและปลอดภัย นอกจากนี้ยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกับโรงพยาบาลแม่ข่ายลดลงหลังการถ่ายโอน ทำให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านการจัดการยาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คุณภาพของการบริหารจัดการยาลดลง (มัลลิกา สุกผล, 2557)

อย่างไรก็ตาม ข้อเด่นของการจัดการยาหลังการถ่ายโอนคือ การเพิ่มอิสระในการบริหารจัดการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งทำให้สามารถวางแผนและจัดการยาได้ตามความต้องการของชุมชนในพื้นที่ได้มากขึ้น การเพิ่มอิสระนี้ช่วยให้การทำงานมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามบริบทของแต่ละชุมชนได้ดีขึ้น ทำให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการในท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (นิยดา เกียรติยิ่งอังคสุลี, 2563)

การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้มีมาตรฐาน

เพื่อให้ระบบการจัดการยาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีมาตรฐานที่สมบูรณ์และเชื่อถือได้ แนวทางการพัฒนาที่สำคัญคือการเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากรทางเภสัชกรรม ควรมีการจัดฝึกอบรมและพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการยาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บุคลากรที่ทำหน้าที่ดูแลการจัดการยาสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาระบบการควบคุมคุณภาพยาและการจัดการคลังยาให้มีมาตรฐานที่ชัดเจน โดยการควบคุมอุณหภูมิและความชื้นในสถานที่จัดเก็บยา การตรวจสอบคุณภาพยาอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการบันทึกข้อมูลการจัดการยาและเวชภัณฑ์ที่มีความถูกต้องและครบถ้วน ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงในการเสื่อมสภาพของยาและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการคลังยา (World Health Organization, 2010)

นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดควรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาและเวชภัณฑ์ที่มีคุณภาพ รวมถึงการสร้างกลไกการสนับสนุนด้านทรัพยากรและงบประมาณที่มีความชัดเจนและเพียงพอต่อการดำเนินงานของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล การสนับสนุนนี้ควรครอบคลุมทั้งการจัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์และการพัฒนาระบบห้องปฏิบัติการทางการแพทย์ เพื่อให้ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สามารถดำเนินการตรวจสอบและรักษาได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการยาและเวชภัณฑ์ให้มีความชัดเจนและโปร่งใสมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ระบบยาและเวชภัณฑ์มีความสำคัญสูงสำหรับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เพราะระบบนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความปลอดภัยและประสิทธิภาพในการรักษาผู้ป่วย ดังนั้นเพื่อประโยชน์ของประชาชนผู้รับบริการองค์การบริหารส่วนจังหวัด และ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดควรร่วมมือกันจัดการเรื่องนี้โดยด่วนเพื่อให้ระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์บรรลุถึงเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพได้อย่างมั่นคง

2. องค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรสนับสนุนช่วยเหลือด้านห้องปฏิบัติการทางการแพทย์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้การตรวจทางห้องปฏิบัติการของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีความรวดเร็ว คล่องตัว และมีราคาที่เหมาะสมได้มากกว่าปัจจุบัน

3. การขาดแคลนบุคลากรเภสัชกรรมตามกรอบมาตรฐานกำลังคน ทำให้งานด้านการจัดการยาและเวชภัณฑ์มีปัญหาพอสมควร ดังนั้นจึงควรจัดหาบุคลากรดังกล่าวเพิ่มเติมโดยเร็ว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ควรจัดให้มีการวิจัยเพื่อค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการจัดการยาและเวชภัณฑ์ของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อนำผลการวิจัยนั้นมาพัฒนาระบบการจัดการยา เวชภัณฑ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ควรจัดให้มีการวิจัยประเมินผลเพิ่มเติม เพื่อการถ่ายโอนผ่านไปแล้วอย่างน้อย 1 ปี

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ. (2553). *คู่มือการใช้ยาอย่างสมเหตุผลตามบัญชียาหลักแห่งชาติ ยาระบบประสาทส่วนกลาง เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล. (2558). *คู่มือการดำเนินงานโครงการโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ธมลวรรณ อยู่เจริญ และธนัญญา วสุศรี. (2561). การพัฒนาระบบเติมเต็มยาและเวชภัณฑ์คงคลัง กรณีศึกษาโรงพยาบาลชุมชน. *ว. เภสัชศาสตร์อีสาน*, 14(3), 92-106.
- นันทน์ภัส พิงสุข และอัษฎางค์ พลนอก. (2560). การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารคลังเวชภัณฑ์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสาร มฉก.วิชาการ*, 21(41), 109-122.
- นันทวรรณ กิติกรณารักษ์ และสุปรียา ดวงจันทร์. (2555). ความสามารถในการบริหารเวชภัณฑ์ของศูนย์สุขภาพชุมชน. *พุทธชินราชเวชสาร*, 29(1), 27-35.
- นิตดา เกียรติยิ่งอังสุลี. (2563). การใช้ยาสมเหตุผลในชุมชน. *ยาวิพากษ์ จดหมายข่าวศูนย์ข้อมูลเฝ้าระวังระบบยา*, 11(45).

พิสนธิ์ จงตระกูล. (2558). ใช้ยาทุกครั้งต้องใช้อย่างสมเหตุผล. *ยาวิพากษ์ จดหมายข่าวศูนย์ข้อมูลเฝ้าระวังระบบยา*, 7(28).

มัตติกา ประพฤติดี (2564). การพัฒนางานบริหารเวชภัณฑ์ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอพระพรหม จังหวัดนครศรีธรรมราช. *Journal of Health Sciences and Pedagogy*, 1(2), 16-29.

มัลลิกา สุพล, สมบัติ อาคม และอนุพันธุ์ ประจำ. (2557). การศึกษาความสามารถในการบริหารคลังเวชภัณฑ์โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดศรีสะเกษ. *Research and Development Health System Journal*, 7(2), 207-17.

ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านยาและเวชภัณฑ์กระทรวงสาธารณสุข. (2562). รายงานการบริหารเวชภัณฑ์รายไตรมาส. สืบค้นเมื่อ 21 ตุลาคม 2565, จาก <http://203.157.3.54/hssd1/???b3B0aW9uPXJlcG9ydCZtb2R1bGU9cmVwb3J0JnVtZD1hcHAxJm1vZD1yZXBvcnRfbWFpbiY=>

สำนักสนับสนุนระบบสุขภาพปฐมภูมิ. (2566). *คู่มือคุณภาพมาตรฐานบริการสุขภาพปฐมภูมิ พ.ศ. 2566*. นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.

อุดม ทุมโฆสิต. (2567). *การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์และสังคมศาสตร์: ศาสตร์แห่งองค์ความรู้และวิถีวิทยาการวิจัย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

World Health Organization. (2010). *Medicines: rational use of medicines*. Fact sheet No.338.

World Health Organization. (2002). *Promoting rational use of medicines: core components*. Geneva: WHO.

World Health Organization. (2001). *How to develop and implement a national drug policy*. Geneva: WHO.

World Health Organization. (1985). *The rational use of drugs. Report of the conference of experts*, Nairobi, 25-29 November 1985. Geneva: WHO.